

ÇİFTLERİN, EVLİLİKLERİNDE İNCİNMEYE VERDİKLERİ TEPKİLERİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

EXAMINING THE REACTIONS OF COUPLES IN THEIR MARRIAGES IN TERMS OF SOME VARIABLES

Doç. Dr. Emine DURMUŞ

İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, PDR Ana Bilimdalı, Malatya/Türkiye

Öğr. Gör. Abdullah MANAP

Batman Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişim Bölümü, Batman/Türkiye



Article Type : Review Article / İnceleme Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1036>

Reference : Durmuş, E. & Manap, A. (2018). "Çiftlerin, Evliliklerinde İncinmeye Verdikleri Tepkilerin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi", International Social Sciences Studies Journal, 4(26): 5722-5730

ÖZ

Bu çalışmanın amacı evli bireylerin, evlilik ilişkilerinde incindikleri, kırıldıkları durumlara verdikleri tepkileri belirlemektir. Çalışmada evli bireylerin, incinmeye verdikleri tepkiler evlenme şekli, öğrenim düzeyi, evlilik süresi ve çocuk sayısı açısından karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Çalışma 141 kadın 147 erkek olmak üzere toplam 288 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada çiftlerin incindikleri durumlara verdikleri tepkileri belirlemeye yönelik Fincham, Beach ve Davile tarafından geliştirilen Evlilikte Bağışlama-Olay (Forgiveness Scale-Event) ölçeği maddelerinden yararlanılmıştır. Verilerin Ki-kare yöntemiyle analiz edilmiştir. Sonuçlar, incinme yaşadıklarında, kadınların erkeklerden daha çok eşlerinden uzaklaştığını göstermektedir. Kadın incindiğinde eşinden uzaklaşıyor, eşyle birlikte bir şey yapmak istemiyor ve eşine soğuk davranıyor. Erkekler, kadınların aksine daha kısa zamanda, eşine yakınlık hissediyor, eşini bağışlıyor ve olay olmadan önceki haline dönebiliyor. Evlilik biçimi göz önüne alındığında flört ederek evlenenler, görücü usulü ile evlenen çiftlere göre daha yapıcı bir eğilim sergiliyor. Öğrenim düzeyinin artması, evlilikte yaşanan incinmeleri çözmeye ve daha az kaçınmaya yol açıyor. Öğrenim düzeyi düştükçe kaçınma eğilimi artıyor. Çocuk sayısı açısından bakıldığında ise, çocuksuz ve tek çocuk sahibi olanlar, dört ve üzeri çocuğa sahip olan çiftlerden daha yapıcı ve affedici.

Anahtar Kelimeler: Evlilikte Bağışlama, Bağışlama, Evlilik, Sorun çözme, Boşanma

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the reaction of the married couples in situations where they are disappointed. In the study, married couples' responses to hurt were examined in terms of the type of marriage, level of education, duration of marriage and number of children. The study was conducted with a total of 288 participants, 141 female, and 147 male. The study utilized the Forgiveness Scale-Event scale items developed by Fincham, Beach, and Davila to determine the responses they were given when they were involved. Data were analyzed by the Chi-square method. The results show that when women get hurt, women move away from their wives more than men. When a woman is tired she gets away from her husband, does not want to do anything with her, and behaves cold. Men, unlike women, feel closer to their husbands in the shortest possible time, donate their husbands and return to their previous status without incident. Given the form of marriage, flirting and marriage tend to be more constructive than married couples. The increase in the level of education leads to solving the injuries experienced in marriage and less avoidance. The lower the level of education, the greater the tendency to avoid. From the point of view of the number of children, it is more constructive and forgiving than the ones who have no children and have children, and those who have four children.

Keywords: Forgiveness in Marriage, Forgiveness, Marriage, Problem solving, Divorce

1. GİRİŞ

Son yıllarda önemli sayıda çalışmaya konu olan bağışlama çok boyutlu karmaşık bir süreçtir. McCullough ve diğerleri (2001) bağışlamayı küslüğe son verme ya da cezalandırma isteğinin bitirilmesi, kızgınlığın sona ermesi olarak tanımlamaktadırlar. Enright ve Coyle (1998) ise bağışlamayı kendisini inciten ya da hak etmediği bir davranış sergileyen birine olumsuz yargı, ilgisiz davranış ve küs olmaya son vermeyi isteme olarak değerlendirmektedirler. Sonraki aşamalarda bağışlama için küs olmaya son vermenin yeterli olmadığı, kişinin kendisine haksızlık yapan kişiye karşı merhamet, koşulsuz sevgi, cömertlik ve yardımseverlik temelinde tepki vermesi gerekliliği de tanıma eklenmiştir (Enright ve Fitzgibbons, 2000). Gandhi zayıf olanın asla bağışlamayacağı görüşündedir, ona göre bağışlama eylemi güçlülere mahsustur. İnsanların birbirlerini, kendisini bağışlamasının önemli ve erdemli bir davranış olduğu İlahi üç büyük din tarafından da vurgulanmaktadır.

Kişilerarası ilişkiler açısından bağışlama, ilişkileri düzenleyen ve denge sağlayan önemli bir düşünce ve davranış biçimidir. Bağışlama incitici, üzücü, öfkelenilecek ya da haksızlığa uğranılan durumlarda mağdur olarak algılanan bireyden beklenir. Bağışlama durumu birçok toplumda olumlu bir yaptırımı olan ve intikam alma amacını kontrol etmek amacıyla kullanılan güçlü bir mekanizmadır (McCullough, Pargement ve Thoresen, 2000: 100). Bunlara bağlı olarak uzlaşmanın temelini oluşturan bağışlamanın pozitif yönde motive edici bir durum içerdiğine dair ortaya çıkan kanıtları vardır (Fincham, Hall ve Beach, 2005: 208). Psikolojik bir iyileşme kaynağı olarak da kullanılan bağışlama, bireyin kendine dönük olabileceği gibi çevresinden biri ya da birilerine karşı da olabilir (Taysi, 2007: 12). Fincham ve diğerlerine (2004) göre bağışlama, intikam ve uzak durmanın olmaması anlamına gelmektedir. Çeşitli ihlallere karşı haksızlığa uğradığını, kırıldığını ya da incindiğini hisseden kişi tarafından oluşan intikam dürtüleri, kişiler arasında karşılıklı olarak asıl soruna göre daha büyük problemlere neden olmaktadır (Fincham, 2004: 617). Bunun aksine intikam kavramının tersi niteliğinde olan, başka bir deyişle intikam olgusunun ilacı olan bağışlama, özellikle başkalarına karşı kullanılan bir mekanizma olduğunda yaygın olarak erdemli bir davranış olarak da algılanır. McCullough'a (2000) göre birini bağışlamak için bilişsel ve duygusal bir süreç olan empatiye, ilişki kalitesini artırıcı özelliklere (yakınlık, tatminkarlık vb.) ve özür dileyebilme, özrü kabul etmeye ihtiyaç vardır. Genelde bağışlanması gereken durumlarda, empati kurarak alınan kararlar bağışlanma davranışının oluşmasını sağlar. Bağışlama olgusu, kişilerarası ilişkilerde sağlıklı iletişimin en temel baş etme yollarından biridir. İletişimin sağlanabilmesi için bağışlama gereklidir (Sheldon, Petty ve Lessley, 2014: 79).

Kişilerarası ilişkilerin bir boyutu olan evlilik ilişkilerinde bağışlama, ilişkileri tekrar onarmak ve iyileştirmek için oldukça işlevseldir (Taysi, 2007: 60). Paradoksal olarak, sevdiklerimiz bize en çok zarar verme olasılığı en yüksek olan kişilerdir, bunun nedeni ise onların bize karşı olumsuz bir davranışı daha fazla hayal kırıklığına, üzüntüye ve haksızlığa uğradığımızı hissettirir (Finchman, Beach ve Davila, 2004: 72). Bunlara bağlı olarak evlilikte bağışlama; denge unsuruna destek olan, uzun süreli ve sağlıklı bir birliktelik sağlayan, dahası evlilikte doyumu etkileyen önemli bir davranıştır. Fincham'a (2000) göre eşlerin birbirlerinden uzaklaşmasına neden olan eşlerin birbirlerini incitme durumu, önemli bir baş etme stratejisi olan bağışlama ile düzeltilebilir. Buna ek olarak evlilikte bağışlama, eşler arasında potansiyel bir arabulucu mekanizmasıdır (Fincham, Beach ve Davila, 2004).

Bağışlarken kendimiz mi durum mu yoksa bizi inciteni mi bağışladığımız çoğu zaman ayır edilememektedir. Bazı zamanlarda durumu bağışlama söz konusuysen, bazı zamanlarda da diğerini bağışlama durum bağışlamadan daha öncelikli olabilmektedir. Çitil ve Durmuş (2015) bir araştırmada, evli katılımcıların eşlerinde bağışlayamadıkları durumlar olarak, aldatma ve şiddet üzerinde yoğunlaştığı sonucuna varmışlardır.

Yakın ilişkilerinden çoğunda olduğu gibi, evlilik ilişkisinde de eşlerin birbirlerini incitmeleri kaçınılmazdır. Evlilik ilişkisinin sürmesi ve kalitesi biraz da bu incinme ve kırılma durumlarına verilen tepkilere bağlıdır. Alan yazında evlilik de bağışlamayla ilgili büyük orada ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarıyla (Bugay & Demir, 2010; Erkan, 2015; Ersanlı & Batık, 2015; Taysi, 2007) birlikte, eşlerin bağışlama düzeyini belirlemeye yönelik çalışmalar mevcuttur (Alpay, 2009; Atçeken, 2014; Bugay, 2010; Çoklar & Dönmez, 2014; Çitil & Durmuş, 2015; Çitil & Durmuş, 2017). Bununla birlikte eşlerin evlilik ilişkilerinde incindikleri durumlara verdikleri tepkileri belirlemeye yönelik çalışmalar sınırlıdır. Bu araştırma ile eşlerin evlilik ilişkilerinde incindikleri durumlara verdikleri tepkilerin incelenmesi ve bu tepkilerin demografik değişkenler açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla eşlere evlilik ilişkilerinde incindikleri bir durumu yazmaları istenmiş, durum sonrası gösterdikleri tepkileri verilen maddelerde işaretlemeleri istenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Bu Araştırmanın evrenini, Batman ilinde yaşayan ve en az ilköğretim mezunu olan evli bireyler oluşturmakta, örneklemini, Batman il merkezinde yaşayan ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 315 evli çift oluşturmaktadır. Araştırma formlarını 315 evli çift doldurmuş, ancak, katılımcıların 27'si tarafından doldurulan formlar geçersiz kabul edildiğinden, analizler 288 katılımcı üzerinden yapılmıştır. Çalışmanın örnekleminin demografik özellikleri Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1 Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kadın	141	49%
	Erkek	147	51%
Evlenme Şekli	Görücü	127	44.1%
	Flört	161	55.9%
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	64	22.2%
	Lise	66	22.9%
	Lisans	131	45.5%
	Lisansüstü	27	9.4%
Evlilik Süresi	1-5 yıl	109	37.8%
	6-10 yıl	70	24.4%
	11 ve üzeri	109	37.8%
Çocuk Sayısı	Çocuksuz	47	16.3%
	1	75	26.0%
	2	77	26.7%
	3	46	16.0%
	4 ve üzeri	43	14.9%
	Toplam	288	100%

Tablo-1'de görüldüğü gibi, katılımcıların % 49'u kadın ve %51'i erkektir. Katılımcıların çoğunluğunun lisans mezunu (%45.5, N: 131), %14.9'nun (N: 43) 4 veya daha fazla çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması 35.9±9.6, evlilik süresi ortalaması ise 11.1±9.6 olduğu saptanmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan bilgi toplama formu yolu ile elde edilmiştir. Bilgi toplama formunun ilk bölümünde katılımcıların yaş, cinsiyet, evlilik süresi, eğitim, çocuk sayısı gibi demografik değişkenleri belirlemeyi amaçlayan ifadeler kullanılmıştır. Formun ikinci bölümünde yer alan maddeler Fincham, Beach ve Davile (2004) tarafından geliştirilen ve Evlilikte bağışlama ölçeği olarak adlandırılan "Marital Forgiveness Scale-Event" ölçek maddelerinin ifadelerinden oluşmaktadır. Ölçek dokuz maddeden oluşmakta ve 1-4 ve 5. Maddeler uzaklaşma/kaçınmayı, 2-7 ve 9. Maddeler yardımsever olmayı ve 3-6 ve 8. Maddeler de karşılık verme/misillemede bulunmayı ölçmektedir. Bu maddeler için katılımcılara, evliliklerinde son bir yıl içerisinde yaşadıkları kırıcı, incitici veya hayal kırıklığı yaşadıkları bir olayı düşünerek, verilen dokuz maddeyi cevaplamaları istenmiştir. Katılımcılardan, işaretlemeleri istenen bu dokuz maddeyi 'katılıyorum', 'kararsızım' ve 'katılmıyorum' seçenekleri üzerinden işaretlemişlerdir.

2.3. Verilerin Analizi

Veri girişi yapıldıktan sonra ilk aşamada bazı demografik değişkenlerde hücre verilerini kabul edilebilir seviyeye çekebilmek amacıyla birleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Örneğin çocuk sayısı değişkeninde 4'ten daha fazla çocuğu olanlar birleştirilmiştir. Ayrıca 11 yıl ve üzeri evli olanlar da birleştirme işleminden geçmiştir. Birleştirme işleminden sonra Ki-Kare analizi yapılarak çapraz tablolar oluşturulmuştur.

3. BULGULAR

Bu bölümde evli bireylerin, evlilik ilişkilerinde incindikleri, kırıldıkları durumlara dair verdikleri cevaplar, toplam puan üzerinden cinsiyet ve diğer değişkenler açısından incelenmiştir. Katılımcıların maddelere verdikleri cevaplar, toplam puan ve alt boyutlar açısından yüzdelik oranları Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo-2 Cinsiyete İlişkin Evli Çitlerin İncinme Tepkileri

ANKET MADDELERİ	CİNSİYET	KATILMIYORUM		KARARSIZIM		KATILIYORUM		Değer	P*
		N	%	N	%	N	%		
Eşimle birlikte birşey yapmak istemedim	Kadın	55	39%	23	16.3%	63	44.7%	6.166	.046**
	Erkek	74	50.3%	28	19.0%	45	30.6%		
	Toplam	129	44.8%	51	17.7%	108	37.5%		
Eşime soğuk davrandım	Kadın	34	24.1%	38	27.0%	69	48.9%	16.167	.000**
	Erkek	68	46.3%	33	22.4%	46	31.3%		
	Toplam	102	35.4%	71	24.7%	115	39.9%		
Eşimden uzaklaştım	Kadın	57	40.4%	27	19.1%	57	40.4%	11.608	.003**
	Erkek	84	57.1%	30	20.4%	33	22.4%		
	Toplam	141	49.0%	57	19.8%	90	31.3%		
Eşimi yaptığı şeye pişman edecek bir yol buldum	Kadın	84	59.6%	25	27.9%	32	26.4%	3.045	.218
	Erkek	93	63.3%	32	29.1%	22	27.6%		
	Toplam	177	61.5%	57	19.8%	54	18.8%		
Durumu (skoru) eşitleyecek birşeyler yaptım	Kadın	76	53.9%	38	27.0%	27	19.1%	2.181	.336
	Erkek	89	60.5%	29	19.7%	29	19.7%		
	Toplam	165	57.3%	67	23.3%	56	19.4%		
İntikamımı almak için aynısını ona yaptım	Kadın	103	73.0%	19	13.5%	19	13.5%	2.228	.328
	Erkek	116	78.9%	12	8.2%	19	12.9%		
	Toplam	219	76.0%	31	10.8%	38	13.2%		
Kısa zamanda eşimi bağışladım	Kadın	46	32.6%	34	24.1%	61	43.3%	4.577	.101
	Erkek	36	24.5%	29	19.7%	82	55.8%		
	Toplam	82	28.5%	63	21.9%	143	49.7%		
Eşime karşı yeniden yakınlık hissetmem benim için kolay oldu	Kadın	45	31.9%	33	23.4%	63	44.7%	3.349	.179
	Erkek	35	23.8%	31	21.1%	81	55.1%		
	Toplam	80	27.8%	64	22.2%	144	50.0%		
Şu an eşime karşı olay olmadan önceki gibi iyi davranabiliyorum	Kadın	29	20.6%	28	19.9%	84	59.6%	1.365	.505
	Erkek	35	23.8%	22	15.0%	90	61.2%		
	Toplam	64	22.2%	50	17.4%	174	60.4%		

*Anlamlılık Düzeyi, **p<.05

Katılımcıların verdikleri cevaplar, toplam puanlar üzerinden cinsiyet açısından incelendiğinde görülmektedir ki, “eşimle birlikte bir şey yapmak istemedim”, “eşime soğuk davrandım” ve “eşimden uzaklaştım” maddelerine verilen cevaplar cinsiyet açısından anlamlı düzeyde farklıdır.

Eşimle birlikte bir şey yapmak istemedim maddesine, kadınların % 44.7 oranında katılıyorum dediği, erkeklerin ise % 50.5 oranında katılmıyorum dediği görülmektedir. Buna göre kadınlar incindikleri bir durum sonrası eşleri ile bir şey yapmayı istemiyorken, erkeklerin yarısı böyle düşünmüyor.

Kadın ve erkek katılımcıların çoğunluğunun “kısa zamanda eşimi bağışladım”, “eşime yönelik yeniden yakınlık hissettim” ve “şu an eşime olay olmadan önceki gibi iyi davranırım” maddelere verdikleri cevaplarla, yapıcı tutumlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Kadınlar %43.3 ile %59.6 arasında bir yüzdelik oranla, erkekler %55.1 ve %61.2 arasında bir yüzdelik oranla, katılıyorum seçeneklerini işaretlemiştir. Bu maddelerde de erkeklerin yüzdelik oranlarının kadınların yüzdelik oranlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bölümde evli bireylerin cevapları evlenme şekli, öğrenim düzeyi, evlilik süresi ve çocuk sayısı değişkenleri açısından karşılaştırılmıştır.

Tablo-3 İncinmeye Verilen Tepkilerin Demografik Değişkenlere İlişkin Çapraz Tablo ve Ki-Kare Analiz Tablosu

Anket Maddeleri	Seçenekler	N / %	Evllenme Şekli			Öğrenim Düzeyi					Evlilik Süresi				Çocuk Sayısı					
			Görücü	Flört	Değer/ p*	İ.Öğ.	Lise	Lisans	Lüstü	Değer/ p*	1-5.	6-11.	11 +	Değer/ p*	Hiç	1	2	3	4 +	Değer/ p*
Eşimle birlikte birey yapmak istemedim	Katılmıyor	N	46	83	7.209/ .027**	24	31	60	14	19.075/ .004**	54	31	44	3.962 / .411	24	36	30	18	21	7.906 / .443
		%	36.2%	51.6%		37.5%	47.0%	45.8%	51.9%		49.5%	44.3%	40.4%		51.1%	48.0%	39.0%	39.1%	48.8%	
	Kararsız	N	24	27		3	12	30	6		17	16	18		4	17	13	10	7	
		%	18.9%	16.8%		4.7%	18.2%	22.9%	22.2%		15.6%	22.9%	16.5%		8.5%	22.7%	16.9%	21.7%	16.3%	
	Katılıyor	N	57	51		37	23	41	7		38	23	47		19	22	34	18	15	
%	44.9%	31.7%	57.8%	34.8%	31.3%	25.9%	34.9%	32.9%	43.1%	40.4%	29.3%	44.2%	39.1%	34.9%						
Eşime soğuk davrandım	Katılmıyor	N	51	51	4.552 / .103	27	25	44	6	12.261 / .056	35	22	45	5.884 / .208	19	22	23	16	22	14.156 / .078
		%	40.2%	31.7%		42.2%	37.9%	33.6%	22.3%		32.1%	31.4%	41.3%		40.4%	29.3%	29.9%	34.8%	51.2%	
	Kararsız	N	24	47		7	15	38	11		28	23	20		7	25	24	8	7	
		%	18.9%	29.2%		10.9%	22.7%	29.0%	40.7%		25.7%	32.9%	18.3%		14.9%	33.3%	31.2%	17.4%	16.3%	
	Katılıyor	N	52	63		30	26	49	10		46	25	54		21	28	30	22	14	
%	40.9%	39.1%	46.9%	39.4	37.4%	37.0%	42.2%	35.7%	40.4%	44.7%	37.3%	39.0%	47.8%	32.6%						
Eşimden uzaklaştım	Katılmıyor	N	62	79	6.034/ .049***	29	28	69	15	12.572/ .050**	54	33	54	2.403 / .662	21	42	33	18	27	12.230 / .141
		%	48.8%	49.1%		45.3%	42.4%	52.7%	55.6%		49.5%	47.1%	49.5%		44.7%	56.0%	42.9%	39.1%	62.8%	
	Kararsız	N	18	39		8	12	29	8		24	16	17		11	14	20	7	5	
		%	14.2%	24.2%		12.5%	18.2%	22.1%	29.6%		22.0%	22.8%	15.6%		23.4%	18.7%	26.0%	15.2%	11.6%	
	Katılıyor	N	47	43		27	26	33	4		31	21	38		15	19	24	21	11	
%	37.0%	26.7%	42.2%	39.4%	25.2%	14.8%	28.4%	30.0%	34.9%	31.9%	25.3%	31.2%	45.7%	25.6%						
Eşimi yaptığı şeye pişman edecek bir yol buldum	Katılmıyor	N	86	91	5.121 / .077	40	38	78	21	10.605 / .101	65	41	71	1.470 / .832	25	49	49	22	32	10.800 / .213
		%	67.7%	56.5%		62.5%	57.6%	59.5%	16.6%		59.6%	58.6%	65.1%		53.2%	65.3%	63.6%	47.8%	74.4%	
	Kararsız	N	18	39		8	17	31	1		21	16	20		10	11	16	14	6	
		%	14.2%	24.2%		12.5%	25.8%	23.7%	3.7%		19.3%	22.9%	18.3%		21.3%	14.7%	20.8%	30.4%	14.0%	
	Katılıyor	N	23	31		16	11	22	5		23	13	18		12	15	12	10	5	
%	18.1%	19.3%	25.0%	16.7%	16.8%	18.5%	21.1%	18.6%	16.5%	25.5%	20.0%	15.6%	21.7%	11.6%						
Durumu (skoru) eşitleyecek birşeyler yaptım	Katılmıyor	N	74	91	.258 / .879	38	33	74	20	5.639 / .465	63	39	63	1.583 / .812	24	50	40	20	31	18.666/ .017**
		%	58.3%	56.5%		59.4%	50.0%	56.5%	74.1%		57.8%	55.7%	57.8%		51.1%	66.7%	51.9%	43.5%	72.1%	
	Kararsız	N	30	37		14	19	29	5		22	19	26		8	18	19	15	7	
		%	23.6%	23.0%		21.9%	28.8%	22.1%	18.5%		20.2%	27.1%	23.9%		17.0%	24.0%	24.7%	32.6%	16.3%	
	Katılıyor	N	23	33		12	14	28	2		24	12	20		15	7	18	11	5	
%	18.1%	20.5%	18.8%	21.2%	21.4%	7.4%	22.0%	17.1%	18.3%	23.9%	9.3%	23.4%	23.9%	11.6%						
İntikamımı almak için aynısını ona yaptım	Katılmıyor	N	95	124	.642 / .726	49	53	92	25	10.369 / .110***	85	52	82	.812 / .937	33	61	56	30	39	11.653 / .167
		%	74.8%	77.0%		76.6%	80.3%	70.2%	92.6%		78.0%	74.3%	75.2%		70.2%	81.3%	72.7%	65.2%	90.7%	
	Kararsız	N	13	18		5	4	20	2		12	8	11		7	7	10	6	1	
		%	10.2%	11.2%		7.8%	6.1%	15.3%	7.4%		11.0%	11.4%	10.1%		14.9%	9.3%	13.0%	13.0%	2.3%	
	Katılıyor	N	19	19		10	9	19	0		12	10	16		7	7	11	10	3	
%	15.0%	11.8%	15.6%	13.6%	14.5%	0.0%	11.0%	14.3%	14.7%	14.9%	9.3%	14.3%	21.7%	7.0%						
Kısa zamanda eşimi bağışladım	Katılmıyor	N	42	40	2.453 / .293	24	19	35	4	12.330 / .055	29	17	36	4.083 / .395	16	13	26	17	10	19.037/ .015**
		%	33.1%	24.8%		37.5%	28.8%	26.7%	14.8%		26.6%	24.3%	33.0%		34.0%	17.3%	33.8%	37.0%	23.3%	
	Kararsız	N	27	36		12	10	37	4		21	15	27		8	17	18	5	5	
		%	21.3%	22.4%		18.8%	15.2%	28.2%	14.8%		19.3%	21.4%	24.8%		17.0%	22.7%	23.4%	32.6%	11.6%	
	Katılıyor	N	58	85		28	37	59	19		59	38	46		23	45	33	14	28	
%	45.7%	52.8%	43.8%	56.1%	45.0%	70.4%	54.1%	54.3%	42.2%	48.9%	60.0%	42.9%	30.4%	65.1%						
Eşime karşı yeniden yakınlık hissetmem benim için kolay oldu	Katılmıyor	N	41	39	2.325 / .313	28	23	27	2	22.930 / .001**	22	21	37	11.456 / .022**	8	19	23	14	16	17.812/ .023**
		%	32.3%	24.2%		43.8%	34.8%	20.6%	7.4%		20.2%	30.0%	33.9%		17.0%	25.3%	29.9%	30.4%	37.2%	
	Kararsız	N	27	37		14	14	32	4		22	22	20		13	10	20	16	5	
		%	21.3%	23.0%		21.9%	21.2%	24.4%	14.8%		20.2%	31.4%	18.3%		27.7%	13.3%	26.0%	34.8%	11.6%	
	Katılıyor	N	59	85		22	29	72	21		65	27	52		26	46	34	16	22	
%	46.5%	52.8%	34.4%	43.9%	55.0%	77.8%	59.6%	38.6%	47.7%	55.3%	61.3%	44.2%	34.8%	51.2%						
Şu an eşime karşı olay olmadan önceki gibi pozitif (iyi) davranabiliyorum	Katılmıyor	N	36	28	6.872/ .032**	22	20	19	3	20.755 / .002**	15	12	37	16.526 / .002**	6	11	18	12	17	17.657/ .024**
		%	28.3%	17.4%		34.4%	30.3%	14.5%	11.1%		13.8%	17.1%	33.9%		12.8%	14.7%	23.4%	26.1%	39.5%	
	Kararsız	N	16	24		12	12	25	1		19	17	14		9	11	14	12	4	
		%	12.6%	21.1%		18.8%	18.2%	19.1%	3.7%		17.4%	24.3%	12.8%		19.1%	14.7%	18.2%	26.1%	9.3%	
	Katılıyor	N	75	99		30	34	87	23		75	41	58		32	53	45	22	22	
%	59.1%	61.5%	46.9%	51.5%	66.4%	85.2%	68.8%	58.6%	53.2%	68.1%	70.7%	58.4%	47.8%	51.2%						
TOPLAM			127	161		64	66	131	27		109	70	109		47	75	77	46	43	

*Anlamlılık Düzeyi, ** $p<.05$, ***Hücrelerdeki veri sayısının %20'sinden fazlası %5'ten küçük olduğu için değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo-3'te katılımcıların evlenme şekli ile modellere verilen cevaplar incelendiğinde, “eşimle birlikte bir şey yapmak istemediğim” maddesine (χ^2 :7.209; .027; $p<.05$) ile “eşimden uzaklaştım” (χ^2 : 6.034; .049; $p<.05$) maddesine verilen cevaplar flört edenler ile görücü usulü ile evlenenler arasında farklılık olduğunu göstermektedir. Bu fark görücü usulü ile evlenenlerin flört ederek evlenenlere göre daha fazla kaçınma davranışı sergilediğini söylüyor. Ek olarak “Şu an eşime karşı önceki gibi iyi davranabiliyorum” (χ^2 : 6.872; .032; $p<.05$) maddesine verilen cevaplar katılmıyorum diyen flört ederek evlenenlerin katılmıyorum diyen görücü usulü ile evlenenlerden anlamlı düzeyde daha düşük olduğu görülmektedir. Yani flört ederek evlenenlerin daha çok yardımsever tutumlar sergiledikleri söylenebilir.

Öğrenim düzeyi ile maddelere verilen cevaplar incelendiğinde, “eşimle birlikte bir şey yapmak istemediğim” maddesine (χ^2 :19.075; .004; $p<.05$) ile “eşimden uzaklaştım” (χ^2 : 12.572; .050; $p<.05$) maddesine verilen cevaplar öğrenim düzeyleri arasında farklılık olduğunu göstermektedir. “Eşimle birlikte bir şey yapmak istemedim” maddesine verilen cevaplar incelendiğinde lisansüstü düzeyindeki katılımcıların %51.9’nun (N: 14) katılmıyorum seçeneğini işaretlediği, ilköğretim, lise ve lisans düzeyindeki katılımcıların ise sırasıyla %37.5 (N: 24), %47.0 (N: 31) ve %45.8’nin (N: 60) katılmıyorum seçeneğini işaretlediği görülmektedir. Bu

sonuç evli çiftlerde öğrenim düzeyi yükseldikçe, incindikleri durumlara dair kaçınma davranışlar sergileme eğilimlerinin düştüğünü göstermektedir.

Evli çiftlerin, incindikleri olay sonrası tepkilerinden “Şu an eşime karşı önceki gibi iyi davranabiliyorum” (χ^2 : 20.755; .002; $p < .05$) maddesine verilen cevaplar ile “eşime karşı yakınlık hissetmem benim için kolay oldu” (χ^2 : 22.930; .001; $p < .05$) maddesine verilen cevaplarda da anlamlı fark olduğu görülmektedir. Buna göre öğrenim düzeyi yükseldikçe eşlerin daha yardımsever ve yapıcı davranışlarının da yükseldiği görülmektedir.

Evlilik süresi ile maddelere verilen cevaplar arasında sadece “eşime karşı yakınlık hissetmem benim için kolay oldu” (χ^2 : 11.456; .022; $p < .05$) ile “Şu an eşime karşı önceki gibi iyi davranabiliyorum” (χ^2 : 16.526; .002; $p < .05$) maddelerinde anlamlı fark olduğu görülmektedir. Her iki maddede de daha evlilik süresi daha az olan evli bireylerin kendilerini daha yardımsever algıladıkları dikkat çeken sonuçlar arasında yer almaktadır. Yani 11 yıl ve üzeri evli olanların incinmeye karşı yardımsever tutumları 1-5 yıl evli olanlara göre daha düşüktür.

Son olarak çocuk sayısı ile maddelere verilen cevaplar incelendiğinde “kısa zamanda eşimi bağışladım” (χ^2 : 19.037; .015; $p < .05$) maddesine göre; “4 ve üzeri” çocuğa sahip katılımcıların %65.1’i (N:28) katılıyorum seçeneğini işaretlerken çocuksuz olanların %48.9’unun (N:23) katılıyorum seçeneğini işaretlediği görülmektedir. Çalışmanın bulguları “eşime karşı yakınlık hissetmem benim için kolay oldu” (χ^2 : 17.812; .023; $p < .05$) maddesine göre incelendiğinde; 1 (bir) çocuğa sahip olanların %61.3’ünün (N:46), çocuksuz olanların %55.3’nün (N:26), 4 ve üzeri çocuğu olanların ise %51.2’sinin (N:22) katılıyorum seçeneğini işaretlediği görülmektedir. Son olarak “Şu an eşime karşı olay olmadan önceki gibi iyi davranabiliyorum” (χ^2 : 17.657; .024; $p < .05$) maddesine göre incelendiğinde; bir çocuğa sahip olanların %70.7’sinin (N:53), çocuksuz olanların %68.1’inin (N:32), dört ve üzeri çocuğu olanların ise %51.2’sinin (N:22) katılıyorum seçeneğini işaretlediği görülmektedir.

Çocuk sayısına göre bazı maddelerde birbirine zıt sonuçların olduğu görülmektedir. “kısa zamanda eşimi bağışladım” maddesine en yüksek %65 oranında dört ve üzeri çocuğa sahip katılımcılar katılıyorum derken, bunun aksine “Şu an eşime karşı olay olmadan önceki gibi iyi davranabiliyorum” maddesine en yüksek çocuksuz (%68.1) ve tek çocuğu olan (%70.7) katılımcıların katılıyorum dediği göze çarpmaktadır.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırma sonuçları göstermektedir ki, kadın katılımcılar kırıldıkları ya da incindikleri bir durum sonrasında eşleriyle birlikte bir şey yapma isteklerinde azalma olduğunu, eşlerine soğuk davrandıkları ve eşlerinden uzaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Örneklemin erkek katılımcılarında ise bunun aksine, eşlerinde uzaklaşmadıklarını, eşlerinden soğumadıklarını ve onlarla birlikte bir şeyler yapma duygusunda azalma olmadığı ifade etmişlerdir. Kadınların incindikleri bir olay karşısında tepkilerinin daha çok kaçınmaya ve uzaklaşmaya yönelik olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar kadınların kırıldığı, incindiği olay bittikten sonra bile zihinsel olarak bu olaydan uzaklaşmadığını, bu eğiliminde eşinden, eşiyle birlikte bir şey yapmada gönülsüz davranmasına yol açtığı söylenebilir. Erkekler kırıldıkları incindikleri olay sonrasında kadınların aksine, çok fazla sürdürme eğiliminde olmadığını göstermektedir. Bu sonuç Taysi (2007)’in araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir, araştırmacı çalışmada incinmeye ilişkin puanların cinsiyetler açısından farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur (Taysi, 2007:207).

Katılımcıların incinme sonrası, intikam almaya ve yardımsever olmaya yönelik maddelere verdikleri cevapların cinsiyet açısından anlamlı ölçüde farklılaşmadığı görülmektedir. Buna göre evli bireyler, cinsiyet fark etmeksizin, incindikleri durumlar sonrasında intikam alma yapma eğiliminde olmadığı gibi daha çok yapıcı, yardımsever tutumlar gösterme eğilimindedir. Literatür incelendiğinde çalışmaların aynı yönde olmadıkları görülmektedir. Bazı çalışmalarda cinsiyete ilişkin fark saptanmazken (Taysi, 2007; Pinto ve Barros, 2006; Yıldırım, 2009; Atçeken, 2014), bazı çalışmalarda anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir ve bu çalışmanın kaçınmaya yönelik tutumu ile ilgili olan sonuçlarını desteklemektedir (Ermumcu, 2014). Alpay (2009) tarafından yapılan çalışmada da kadınların incinme düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Kaçınmaya yönelik tepkiler ile öğrenim düzeyleri incelendiğinde bu cümleler ile öğrenim düzeyi arasında ters yönde ilişki olduğu görülmektedir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe çiftlerin eşinden uzaklaşma davranışlarının da düştüğü görülmektedir. Öğrenim düzeyinin artması, bireylerde daha fazla çatışma çözme ve sorun çözme becerilerinin öğrenilmesine yol açtığından, kaçınma eğilimi daha az görülebilmektedir. Ayrıca duygu ve düşüncelerini ifade etme, öz güven, yaşananları içine atmama gibi duygu, düşünce ve

davranışların sergilenmesini geliştirmektedir. Bu nedenle öğrenim düzeyinin yüksek oluşu kaçınma davranışları sergilemek yerine yerine iletişime geçip duygu ve düşüncelerini ifade ederek çözme sağlanmaktadır.

İntikam alma, karşılık verme boyutuna ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde; evli bireylerin evliliğe ilişkin olarak yöneltilen “*Eşimi yaptığı şeye pişman edecek bir yol buldum*”, “*Durumu (skoru) eşitleyecek bir şeyler yaptım*”, “*İntikamımı almak için aynısını ona yaptım*” ifadelerinin her üçüne de cinsiyet farkı gözetmeksizin büyük oranda “*katılmıyorum*” seçeneğini işaretledikleri görülmüştür. Diğer bir deyişle bu araştırma kapsamında hem kadınlar hem de erkekler, evliliklerinde yaşadıkları sorunlarda karşılık verme, misillemede bulunma seçeneğini büyük oranda benimsemedikleri görülmektedir. Bu sonuç evli bireylerin evliliklerinde kin güdücü ya da cezalandırıcı bir tutum içinde olmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Aksini ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Çoklar (2014) tarafından yapılan çalışmada erkeklerin kadınlara göre intikam eğilimlerinin daha yüksek olduğunu saptanmıştır. Ayrıca başka Atçeken (2015) tarafından yapılan araştırma da ise kadınların intikam eğilimlerinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Çocuksuz eşler, çocuk sahibi olan eşlere göre “*durumu eşitleyecek bir şeyler yaptım*” seçeneğini daha fazla işaretlemişlerdir, yani evliliğin ilk yıllarında eşler incindikleri bir olay sonrası durumu eşitleyecek davranışlarda bulunma konusunda daha cesurlar. Çocuksuz katılımcıların çoğunluğunun evliliklerinin ilk yıllarında olduğu görüşünden hareketle, ilk yıllarda eşlerin güç ve karar vermeye dair çatışmalarının çok olduğu şeklinde açıklanabilir.

Araştırmacılar evlilikte bağışlayıcı olmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır (Salman ve Uzunboylu 2011; Fincham ve Beach, 2002; Fincham, Paleari ve Regalia, 2002). Benzer şekilde farklı bir çalışmada ise Ünal (2013) evlilikte fedakârlığın önemli olduğunu, eşlerin karşılık veren/intikam alan bir tutum içerisinde olmaması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Alan yazında evliliğin uzun süreli yürütülmesinde eşlerin birbirlerine karşı hoşgörülü tutumlarının önemine vurgu yapan (Demir ve Durmuş, 2015) çalışmalar mevcuttur. Söz konusu evlilik ilişkisi olduğunda, evlilik ilişkisinin sağlıklı sürdürülmesinde her iki eşin de görev ve sorumluluklar (Çitil ve Durmuş, 2015; Çitil ve Durmuş, 2017) vardır. Bu bağlamda düşünüldüğünde hem erkeklerin hem de kadınların evliliklerinin kalitesi açısından olumlu eğilimler içerisinde olması, eşini yok edilmesi gereken bir rakip değil de birlikte yola devam ettiği eşi olarak görmesi ilişkinin sürekliliği, niteliği açısından gereklidir.

Yapıcı davranışlara dair sonuçlar değerlendirildiğinde; evli bireylerin cinsiyet farkı gözetmeksizin büyük oranda kısa zamanda eşlerine yapıcı davrandıkları, eşlerine karşı yeniden yakınlık hissetmekte zorlanmadıkları ve eşlerine karşı bir olay yaşanmamış gibi davranabildikleri görülmüştür. Alan yazında bu sonuçları destekleyen çalışmalar mevcuttur. Demir ve Durmuş (2015) tarafından uzun süren evlilikler üzerine yapılan çalışmada evlilikte yaşanan problemler ve problem çözmeye ilişkin verilen cevaplarda en yüksek oranda küsmemek-büyütmemek, hediye alıp vermek ve alttan almak gibi yardımsever eğilimli cevapların olduğu göze çarpmaktadır. Sadece evlilik süresi değişkeninde anlamlı fark olduğu göze çarpmaktadır. Daha kısa süredir evli olan katılımcıların uzun süredir evli olanlara göre daha yapıcı olduğu göze çarpmaktadır. Atçeken (2014) tarafından yapılan çalışmada evlilik süresi ile ilgili anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde evli bireylerin evliliklerini istedik bir şekilde sürdürebilmeleri için evliliklerinde karşılaştıkları problemlere yönelik yaklaşımları sorunun çözümü yönünde olmalı (Gottman, 1979) ve birbirleriyle iletişimlerinde hassas davranmaya dikkat etmeleri gerekmektedir (Carstensen, Gottman ve Levenson, 1995). Eş desteğinin önemli bir problem çözme desteği sağladığı (Altuntaş & Durmuş, 2018) unutulmamalı. Kişilik özelliklerinin evlilikle önemli bir faktör olduğu dikkate alındığında (Afifi ve Reichert, 1996; Bacanlı, İlhan ve Güngör, 2012) çiftlerin birbirlerini tanımaları büyük önem taşımaktadır.

Araştırma sonuçları göstermektedir ki, evlilik ilişkisinde incinen kadınlar erkeklerden daha uzun süre bu duyguyu sürdürmektedirler. Evlilik biçimi göz önüne alındığında flört ederek evlenenler, görüşü usulü ile evlenen çiftlere göre birbirlerine karşı daha yapıcı bir eğilim sergiliyor. Öğrenim düzeyinin artması, evlilikte yaşanan incinmeleri çözümleme ve daha az kaçınma eğilimini getiriyor. Çocuk sayısı açısından bakıldığında ise, çocuksuz ve tek çocuk sahibi olanlar, dört ve üzeri çocuğa sahip olan çiftlerden daha yapıcı ve affedici bir eğilim sergiliyor.

Bu araştırma sonuçlarına dayanarak, aşağıdaki öneriler sunulabilir.

Bu çalışmada çiftlerin incindikleri durum sonrası gösterdikleri eğilim incelenmiştir. Başka bir çalışmada, incindikleri durumun içeriği ile gösterdikleri tutum karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Evlilik öncesi eğitimlere, evlenecek çiftlerin, hayal kırıklığı yaşadıkları durumlar karşısında ne tür tepkiler gösterdikleri

konusunda farkındalık kazandırılmaya yönelik başlıklar eklenebilir. Benzer bir çalışma farklı örneklem grubu ve farklı katılımcılar ile daha ayrıntılı olarak gerçekleştirilebilir.

Evlenme şekli göz önüne alındığında, görücü usulü ile evlenenlerin incindikleri durumlarda kaçınan eğilim sergilemelerinin, flört edenlere göre daha fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca daha yapıcı olma tutumları incelendiğinde flört edenlerin görücü usulü ile evlenenlere göre daha yüksek yapıcı tutum sergiledikleri görülmektedir. Buna göre flört ederek evlenenlerin bağışlama eğilimlerinin görücü usulü ile evlenenlere göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Afifi, W. A., & Reichert, T. (1996). "Understanding the role of uncertainty in jealousy experience and expression", *Communication Reports*, 9, 93-103.

Alpay, A. (2009). *Yakın İlişkilerde Bağışlama: Bağışlamanın; bağlanma, benlik saygısı, empati ve kıskançlık değişkenleri yönünden incelenmesi*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens.

Altuntaş, S., & Durmuş, E. (2018). Evlilikte problem çözmeyi yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute/Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (30).

Atçeken, M. (2014). Dindarlık, Evlilik Doyumu ve Kişilik Özelliklerinin Bağışlama ile İlişkisi. Yüksek lisans Tezi. Haliç Üniversitesi. Sos. Bil. Ens.

Bacanlı, H., İlhan, T., & Cihan Güngör, H. (2012). "İlişkisel mizah envanterinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 11-23.

Bugay A. (2010). *Investigation of social-cognitive, emotional and behavioral variables as predictors of self-forgiveness*. A thesis submitted to the graduate school sciences of Middle East Technical University, Ankara

Bugay, A., & Demir, A. (2010). A Turkish version of Heartland Forgiveness Scale. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 1927-1931.

Carstensen, L. L., Gottman, J. M., & Levenson, R. W. (1995). "Emotional behavior in long-term marriage", *Psychology and Aging*, 10 (1), 140-149.

Çitil, C. & Durmuş, E. (2015). Why Don't Women Forgive. *The Journal of International Social Research*, 8, 36, 507-517.

Çitil, C. & Durmuş, E. (2017). Why Don't Man's Forgive. *The Journal of International Social Research*, 10, 48 p402-408.

Çoklar, I. (2014). Kişilik Özellikleri İle Bağışlama Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İntikam Güdüsü ve Adalet Duyarlılık Temelinde İncelenmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sos. Bil. Ens.

Demir, Y., & Durmuş, E. (2015). Uzun Evlilikler: Bir Yastıkta Kırk Yıl. *Journal of International Social Research*, 8(36), 636-645.

Enright, R.D., & Coyle, C.T. (1998). Researching the process model of forgiveness within psychological interventions. In E. L. Worthington (Ed.), *Dimensions of forgiveness: Psychological research and theological perspectives*. Philadelphia: Templeton Foundation Press.

Enright, R.D., & Fitzgibbons, R.P. (2000). Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope. Washington, DC: American Psychological Association.

Ermumcu, E. (2014). Evli Çiftlerde Bağışlama Sürecinin Bağlanma, Stresle Başa Çıkma, Empati ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek lisans Tezi. Gazi Üniversitesi. Eğitim Bil. Ens.

Erkan, Z. (2015). Adaptation of the marital offence-specific forgiveness scale for use in a turkish cultural context. *Social Behavior and Personality: an international journal*. 43, 7, 1057-1070 Erişim Adresi: <http://www.ingentaconnect.com/content/sbp/sbp/2015/00000043/00000007/art00001>

Ersanlı, K. & Batık, M.V. (2015). Affetme ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Internatinol periodical for the languages. Literature and history of Turkish*. 10, 7, 19-32.

Fincham, F. D., & Beach, S. R. (2002). Forgiveness in marriage: Implications for psychological aggression and constructive communication. *Personal Relationships*, 9(3), 239-251.

- Fincham, F. D., Paleari, F., & Regalia, C. (2002). Forgiveness in marriage: The role of relationship quality, attributions, and empathy. *Personal Relationships*, 9(1), 27-37.
- Fincham, F. D., Beach, S. R., & Davila, J. (2004). Forgiveness and conflict resolution in marriage. *Journal of Family Psychology*, 18(1), 72.
- Fincham, F. D., Hall, J. H., & Beach, S. R. (2005). Til lack of forgiveness doth us part: Forgiveness in marriage. *Handbook of forgiveness*, 207-226.
- Gottman, J. M. (1979). Marital interaction: Experimental investigations. New York: Academic Press.
- McCullough, M. (2000). Forgiveness as Human Strength: Theory, Measurement, and Links to Well-Being. *Journal of Social and Clinical Psychology*; Spring 2000; 19, 1; Psychology Module
- McCullough, M. E., Pargement, K. I. ve Thoresen, C. E. (1999). *Forgiveness Theory, Research and Practice*. A Division of Guilford Publications, Inc. New York. s.100.
- McCullough, M. E, Bellah, C.G. Kilpatrick, S. D.& ., Fincham, F. D., & Johnson, J.L. (2001)
- ÖVengefulness: relationship with forgiveness, rumination, well-being and the Big Five. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27, 601-610
- Pinto & Barros (2006). Happiness and Forgiveness: difference by gender, age and culture. *Psicologia Educacao Culture*. 10 (2) 353-368. <http://www.cic.pt/pec/default.asp?link=N19>
- Salman, N., & Uzunboylu, H. (2011). Eşlerin Boşanma Nedenleri ve Eğitimi. *Pegem Akademi Yayınları, Ankara*.
- Sarıçam, H., & Akin, A. (2013). The Turkish version of the Trait Forgiveness Scale: The study of validity and reliability. *Journal of Hasan Ali Yücel Education Faculty-HAYEF*, 10(2).
- Sheldon, P., Petty, E., Lessley, J. (2014). You Did What? The Relationship Between Forgiveness Tendency, Communicaiton of Forgiveness, and Relationship Satisfaction in Married and Dating Couples. *Communication Reports*, <http://www.tandfonline.com/loi/rcrs20>
- Taysi, E. (2007) *İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yükleminin Rolü*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bil. Ens.
- Yıldırım, A. (2009). Bağlanma Stilleri ile Bağışlama Arasındaki İlişkide Sorumluluk Yüklemlerinin Aracı Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sos. Bil. Ens.